

Dış İlişkiler Başkanlığı

****ÇİN / DOĞU TÜRKİSTAN'DA İNSAN HAKLARI TRAJEDİSİ VE GELECEK PARTİSİ****

2022 Yılı Raporu

Ankara, 1 Ocak 2023

“...Çin’in, tarihsel olarak Doğu Türkistan olarak bilinen Sincan Uygur Özerk Bölgesi’ndeki Uygur Türklerinin ve diğer Müslüman Toplulukların en temel insan haklarını ihlal eden uygulamalarının tamamen ortadan kaldırılması için uluslararası camia ve İslam ülkeleriyle gerekli diplomatik çabayı göstereceğiz....”

(Gelecek Partisi Programı; VIII. Dış Politika ve Milli Savunma; Uluslararası Düzenin Öznesi Başlıklı Bölüm)

İÇİNDEKİLER

I.Genel Durum / Geçmiş Dönemi Kısaca Hatırlayış

II. 2022 Yılı Gelişmeleri

a. Uluslararası Sistem; Devletler/ Kuruluşlar

b. Türkiye'nin Tutumu / Söylemde Ürkek Rötüşlar

c. Çin'in Tepkileri

d.Gelecek Partisi; Doğu Türkistan Hassasiyetinde Öncülük

III. Sonuç / 2023 Yılı Beklentileri

D.Türkistan'daki durumla ilgili olarak geçtiğimiz yıl hazırlanan "Doğu Türkistan 2021 Raporu" ndan bugüne kadar bölgede ve uluslararası düzeyde meydana gelen gelişmeler bu kez "Doğu Türkistan 2022 Raporu" muzda değerlendirilmektedir. Rapor 1 Ocak 2022-31 Aralık 2022 dönemini kapsamaktadır.

Gelecek Partisi'nin konuya yakın ilgi ve hassasiyeti 2022 boyunca da kesintisizce gerek ülkemizde gerek uluslararası düzeyde devam etmiş, bu güçlü ilgi ve destek bilhassa Türkiye'deki ve diğer ülkelerdeki D.Türkistan diasporasında büyük memnuniyet doğurmuştur.

ÇİN / DOĞU TÜRKİSTAN

I.Genel Durum / Geçmiş Dönemi Kısaca Hatırlayış;

2022 yılı da önceki dönemler gibi Doğu Türkistan gelişmeleri bakımından çok hareketli geçmiştir. Gelecek Partisi bugün dünyamızda insan hakları ihlallerinin resmi politika olarak uygulanmakta olduğu D.Türkistan' daki durumu en yakından izleyen, tepki veren, trajik gelişmelere dikkat çeken, politikalar öneren ve bu alanda Türkiye iç siyasetinde ve uluslararası düzeyde çalışmalarını bulunan etkili bir siyasi güç olmayı 2022 boyunca da sürdürmüştür. Parti Programı'nda da yeralan bu siyasi yaklaşım yıl boyunca çeşitli Parti faaliyetlerine de zemin teşkil etmiş, bütün bunlar sadece yurtiçinde değil, ülkemiz dışında da dikkat çekici bulunmuştur.

Parti Programı konuya bakışımızı en açık şekilde ortaya koymaktadır.

*“...Çin'in, tarihsel olarak Doğu Türkistan olarak bilinen Sincan Uygur Özerk Bölgesi'ndeki Uygur Türklerinin ve diğer Müslüman Toplulukların en temel insan haklarını ihlal eden uygulamalarının tamamen ortadan kaldırılması için uluslararası camia ve İslam ülkeleriyle gerekli diplomatik çabayı göstereceğiz...
“(Program; Dış Politika ve Milli Savunma; Uluslararası Düzenin Öznesi)*

Bütün bu söylem, çalışma ve faaliyetlerimizin D.Türkistan'daki trajik gelişmelere karşı derin bir suskunluk içinde bulunan **Hükümeti tutumu üzerinde de, radikal tarzda olmasa bile, birtakım rötuşlar yapmaya sevk ettiği de izlenmektedir.**

Bölgedeki Uygurlar ile Kazak, Kırgız gibi diğer kardeş topluluklar onyıllardır büyük insan hakları ihlallerinin hedefi olmaktadır. Dini, etnik, dil, kültürel, insani, medeni vb. değerler bakımından ülkemizin de ait olduğu tarihi merkezlerden birini teşkil eden D.Türkistan gelişmelerini doğal olarak ülkemiz ve halkımız yakinen izlemektedir. Ülkemiz yönetiminin bu gelişmeler karşısında derin bir sessizlik, suskunluk içinde bulunması ise neredeyse bütün dünyanın ibret ve şaşkınlıkla takip ettiği bir durum olmaktadır.

Bölgede yerli Müslüman Türk nüfusun genel nüfusa oranı sürekli göçler nedeniyle giderek düşmektedir. 15-20 yıl öncesine kadar D.Türkistan'da Müslüman Türk nüfusu genel nüfusun %70-80 kadarı iken bugün %50'lere kadar inmiştir. Bu nüfus değişimi bölgelere göre farklılık da gösterebilmektedir. D.Türkistan'ın başkenti 20 milyonluk tarihi Urumçi şehrinin neredeyse çok büyük bölümü Çinlidir. Uygurlar ise birkaç mahalleye sıkışmış durumdadır. Kaşgar, Hotan, Aksu, Turfan, Gulca gibi diğer şehirlerde de Çinli oranı

(şehirden şehire değişebilmektedir) % 30-40 gibi yüksek seviyelere ulaşabilmektedir. Bu demografik değişim eğilimi maalesef halen devam etmektedir.

Pekin yönetiminin baskıları son yıllarda en üst düzeylere taşınmış durumdadır. Çinli göçmenlerin bölgeye yerleştirilmesi, Türkçe konuşmaya sınırlama, kimliğin, ibadet özgürlüğünün yasaklanması, giyim-kuşam geleneklerine müdahale bu baskıların bazılarıdır. Aşırı dincilik, Pan-Türkizm vb. gibi suçlamalar ise bu uygulamalarda en etkin baskı aracı olarak kullanılmaktadır.

2014’de güya aşırılıkla savaş başlıklı programın başlamasıyla bölgedeki baskılar artmış, D.Türkistan’da beyin yıkama/egitim kamplarında onbinlerce Türkistan’lı fikri islahat ve ideolojik arındırma, mecburi mandarin Çincesi öğrenme, kimlik reddi, ÇKP marşları öğrenimi gibi eğitimlere tabii tutulmuştur. Bu baskı döneminin en ağır uygulamalarından biri ise 2017’de başlatılan ortak aile programıyla bilhassa kırsal kesimlerdeki müslüman ailelerin içine Çinli memurların yerleştirilmesi, mecburi evsahipliği yaptırılması olmuştur. Bu program dahilinde çok sayıda Çinli resmi görevli müslüman ailelere zorunlu misafir olmakta, onlarla birlikte yaşamaktadır.

Bu vahim gelişmeler nedeniyle zaman zaman güvenlik güçleriyle yerli halk arasında çatışmalar, gerginlikler ve katliamlar yaşanmaktadır. 1997 Ramazan ayı Gulca olayları ile Temmuz 2009 Urumçi olayları bunların bazı örnekleridir.

Çin hükümeti’nin ABD’deki 2001 Eylül saldırıları sonrasında Uygurlara karşı özellikle “cihadist ayrılıkçılar” türünden söylemler kullanmaya başlaması da uluslararası sistemde stratejik destek aramaya yöneliktir. Bu yaklaşım değişikliği D.Türkistan meselesinde kritik aşamalardan birini teşkil etmiştir.

Çin yönetiminin bütün bu taktiksel söylem değişikliklerine rağmen, bölgedeki vahim gelişmeler ve ağırlaşan insan hakları ihlalleri uluslararası kamuoyu ve kuruluşların giderek daha fazla ilgisini çekmeye başlamıştır.

Çin’in D.Türkistan’daki insan hakları ihlallerine karşı bilhassa Batılı ülkelerin tepki gösterdikleri, Pekin’i eleştirdikleri malumdur. Türkiye dahil İslam ülkelerinin genel suskunluğu ise maalesef halen sürmektedir.

D.Türkistan bağlamında son dönemde uluslararası düzeyde meydana gelen bazı gelişmeleri hatırlamak yararlı olacaktır.

a.Devletlerin tepkileri ve D.Türkistan; Bölgedeki insan haklarının durumunu hassasiyetle izleyen ülkelerden biri olan **Kanada Parlamentosu** Avam Kamarası Dış İlişkiler ve Uluslararası Kalkınma Komitesi’ne bağlı Uluslararası İnsan Hakları Alt Komitesi 20 Ekim 2020 günü konuyla ilgili “Sincan’da Uygurların ve Diğer Türk-Müslümanların İnsan Haklarının Durumu” başlıklı

kapsamlı bir Bildiri kabul etmiş, bu Bildiride özetle, kitlesel gözaltı ve gayri insani uygulamalar (Konsantrasyon kamplarında nüfusun ideolojik endoktrinasyona tabi tutulması, psikolojik, fiziki ve cinsel istismar, dil-ibadet yasağı, organ ticareti, mahkeme ve yargılama olmaksızın gözaltılar) kınanmış, ayrıca Kanada Hükümetinin de bu uygulamaları kınaması, bölgeye engelsiz kapsamlı bir ziyaret için müttefikler ve uluslararası kuruluşlarla işbirliği yapılması, suçlulara yaptırım getirilmesi, koruma sorumluluğu ilkesince Kanada'nın bu konuda çalışmalarını sürdürmesi çağrılarında bulunulmuş ve **“Kötülüğe karşı sessizliğin kötülükle ortaklık anlamına geleceği”** vurgulanmıştır.

2021 yılı içinde Kanada ve Hollanda Parlamentoları, İngiliz Avam Kamarası, Litvanya Parlamentosu ve Çek Senatosu soykırım kararı almışlardır. Yine Belçika Parlamentosu Dış İlişkiler Komitesi de benzeri bir kararı kabul etmiştir. Alman Parlamentosu İnsan Hakları ve İnsani Yardımlar Komitesi 24 Haziran 2021 günü yaptığı oturumda, Çin'in Uygurlara yönelik ağır insan hakları ihlallerini insanlığa karşı suç olarak tanımlamıştır. Toplantı sonunda yapılan açıklamada; BM'nin öncülüğünde bağımsız bir araştırma komisyonu kurulması çağrısında bulunularak bu ihlallerin sorumlularına karşı AB Yaptırımlar Rejiminin uygulanmasına destek verildiği bildirilmiştir.

b.Uluslararası Kuruluşlar ve D.Türkistan; Avrupa Birliği Parlamentosu/ ABP Uygurların davasını yakinen izleyen kuruluşlardandır. 2019 ABP Sakharov Düşünce Özgürlüğü Ödülü ayrılıkçılık suçlamasıyla 2014'den bu yana hapisanede bulunan Uygur insan hakları savunucusu Profesör İlham Tohti'ye verilmiştir.

ABP gibi, **Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi** de, yine 2019 yılında, Vaclav Havel İnsan Hakları Ödülünü keza Prof.Tohti'ye vermiştir.

ABP'nin 19 Aralık 2019 tarihinde aldığı Çin'deki Uygurların durumu hakkındaki Kararda; Başkan Şi Cinpin döneminde insan hakları durumunun çok kötüleştiği, 2014'de başlatılan “Teröre Şiddetli Darbe” siyaseti sonucunda Uygur ve diğer akraba toplulukların yaşam şartlarının ağırlaştığı, Çin'in dini ve milli haklara karşı savaş açtığı, dini aşırılıkla mücadele kisvesi altında yüzbinlerce insanın ideolojik beyin yıkama kamplarına alındığı, özel veya toplumsal yaşamın en küçük inanç göstergelerinin bile aşırılık kabul edildiği belirtilerek anılan merkezler dünyanın en büyük kitlesel gözaltı kampları olarak tanımlanmış, ayrıca buralardaki işgücünün uluslararası şirketler için bedava işgücü olarak kullanıldığı iddialarına karşı bu ürünlere AB pazarlarında yer verilmemesi çağrısı yapılmıştır.

D.Türkistan'daki gelişmeleri yakinen izlemeyi sürdüren **ABP**, Çin'in D.Türkistan'da Uygur, Kazak ve Kırgızlar başta olmakla müslüman nüfusa karşı işlediği insanlık suçlarıyla ilgili olarak 17 Aralık 2020 tarihinde bir Karar daha almıştır. 604 leyhte, 20 aleyhte oyla kabul edilen **Kararda özetle;**

-Çin yönetiminin Uygur, Kazak ve Kırgızlar başta olmakla müslüman azınlıkları zorla çalıştırmasının şiddetle kınandığı, azınlıkların dini-kültürel inançları nedeniyle insan onuruna aykırı baskılara maruz kalmalarından, çeşitli özgürlüklerinin tanınmamasından kaygı duyulduğu belirtilmiş,

Uygurların maruz kaldığı zulüm çeşitli ülke Parlamentolarında ve AP gibi çok taraflı Parlamentolarda çeşitli Kararlarla kınanırken, TBMM gündemine getirilmiyor.

-Bu uygulamaların insanlığa karşı suç teşkil ettiği, Çin yönetimine etnik/dini azınlıkları kitlesel olarak kamp ve eğitim merkezlerinde tutma uygulamalarına ivedilikle son verme çağrısında bulunduğu, Çin yönetimine basın mensupları ve uluslararası gözlemcilerin bölgeye ve sözde kamplara serbestçe giriş imkanı vermesi gerektiği vurgulanmış,

-Uygur kadınlara mecburi doğum kontrolü uygulamalarının kınanmış, Çin yönetimine bu politikalarına son verme ve yıllar önce tutuklanan, bugün için akibeti bilinmeyen Prof. İlham Tohti'nin şartsız olarak ivedilikle serbest bırakılması çağrısı yapılmıştır.

***Avrupa Birliği/AB** de 22 Mart 2021 günü Dışişleri Bakanları Konseyi Toplantısı'nda, insan haklarının AB'nin önümüzdeki dönem dış politikasının önemli unsurlarından olacağını vurgulamıştır. Bu çerçevede toplantıda, insan hakları rejimi esasında Çin, Myanmar, Eritre, Libya vb. gibi ülkelerden bazı

yetkililere yaptırım uygulanması kararı alınmıştır. (Bilindiği üzere 7 Aralık 2020’de AB Küresel İnsan Hakları Yaptırımlar Rejimi’ni kabul etmişti)

***BM Irk Ayrımcılığıyla Mücadele Komitesi (CERD)** Ağustos 2018 tarihli raporunda, kamplarda tutulan Uygurların serbest bırakılması çağrısı yapmış, terör ve dinsel aşırılık bahanesiyle çok sayıda müslümanın herhangi bir suçlama veya yargılama olmaksızın uzun süreler hapiste tutulduğunu, selamlaşmanın bile aleyhte delil kabul edildiğini belirtmiştir.

***2020 Yılı/75. BM Genel Kurul’da** 3.Komite’deki (BM Sosyal, İnsani ve Kültürel Konular Komitesi) genel tartışmalar sırasında Almanya’nın öncülüğünde 39 ülke Çin’in bölgedeki uygulamalarını kınayan bir ortak açıklama yapmaları önemli bir gelişme teşkil etmiştir. Siyasi endoktrinasyon kamplarındaki ideolojik eğitimin yüzbinlerce insanı kapsadığı, dini inanç, özgürce hareket, birlik/dernek kurma, Uygur kültürel değerlerini koruyabilme gibi konularda büyük baskılar olduğu, zorla çalıştırma ve kısırlaştırma haberlerinin endişe verdiği açıklanmıştır. **Türkiye ise Çin’i eleştiren bu ortak açıklamaya taraf olmamıştır.** Öte yandan Çin çizgisindeki Küba öncülüğünde, aralarında bazı İslam ülkelerinin de yer aldığı bir devletler grubu ise önceki yıllar gibi yine bir karşı açıklama yapmış, Çin’in uygulamalarına destek vermiştir.

2021 Yılı BM 76.Genel Kurul’da 3. Komite’nin 21 Ekim 2021 günkü oturumunda ise, 43 devlet adına Fransa tarafından yapılan “ÇHC’de İnsan Haklarının Durumu” başlıklı ortak açıklamada, (Türkiye ilk kez katılmıştır) bölgedeki durumdan büyük kaygı duyulduğu, milyonlarca Müslüman Türk’ün siyasi eğitim kamplarında beyin yıkamaya, etnik, dini, kültürel, sosyal vb. her türlü asimilasyon politikalarına maruz tutulduğu vurgulanarak Çin’e bağımsız gözlemcilerin bölgeye acil, anlamlı ve engelsiz ziyaretlerine izin verme, insan haklarının korunmasına yönelik ulusal ve uluslararası yükümlülüklerine uyma çağrısında bulunulmuştur. Bu gelişme Türkiye’nin bugüne kadarki tutumu dikkate alındığında önemli ve dikkat çekici olmaktadır.

*** BM İnsan Hakları Konseyi / İHK’da** 2019 Temmuz ayında 22 ülke Çin’i muhatap bir ortak mektupla, ülkedeki insan hakları ihlallerine, geniş çaplı tutuklamalara, sistematik izlemelere, takiplere, özgürlüklerin sınırlandırılmasına dikkat çekmiş, bir İHK üyesi olan Çin’e sorumluluklarını hatırlatmışlardır. Buna mukabil Çin’in tepkisi son derece açık olmuş, Çin adına yayınlanan 32 imzalı cevabi ortak mektupta, bölgedeki çeşitli uygulamalarının, terör ve radikalizmle mücadele kapsamında olduğu iddia edilerek Çin’e destek verilmiş ve güya bölgede güvenlik ortamının bulunduğu, bütün etnik grupların temel insan haklarının korunduğu, insanların mutlu, huzurlu oldukları ileri sürülmüştür.

BM İHK için 2020’de yapılan seçimler neticesinde Çin’in de adigeçen (47 üyeli) Konseye seçilmesi ise büyük tepkilere neden olmuştur.

BM İHK 46. Konseyi’nin 11 Mart 2021 tarihli oturumunda ise, Fin Bşb. Marin ve İngiliz Dışişleri Bakanı Raab dahil bazı yetkililer Uygurların maruz kaldıkları zulümlere işaret etmişler, buna mukabil Küba öncülüğünde bir grup ülke ise Çin’in bölge politikalarını destekleyen bir ortak bildiri kabul ederek Çin’in içişlerine karışılmaması ve insan hakları suçlamalarıyla ülkelerin kalkınma hamlelerine karışılmaması çağrısında bulunmuşlardır.

BM İHK’nin Eylül 2021 Toplantısı’nda Yüksek Komiser Bachelet gözlemcilerin D.Türkistan’a henüz anlamlı bir ziyaret gerçekleştiremediğini, bu nedenle BM İHYK’ nin elinde mevcut bilgiler çerçevesinde değerlendirmelerini yıl sonuna kadar hazırlayacağını açıklamıştır. Buna mukabil **Pakistan** bir grup ülke adına yaptığı karşı açıklamada, Çin’in içişlerine karışılmaması gerektiğini, her ülkenin insan haklarını nasıl uygulayacağını bağımsızca seçebileceğini ileri sürmüştür. **(Öte yandan, bilindiği gibi bahsekonu BM İHYK ziyareti Mayıs 2022’de gerçekleştirilmiştir)**

***Yeniden Daha Güzel Bir Dünya İnşası (Build Back Better World/B3W) Girişimi** G7 Grubu’nun Haziran 2021’de başlattığı, ÇHC ‘nin Kuşak Yol Projesi’ne alternatif olarak düşündüğü, çok kapsamlı bir alt yapı alt projesidir. Bu proje kapsamında G7 Grubu ülkeleri, düşük ve orta düzeyli ülkelerin alt yapı sistemlerinin geliştirilmesi için 2035’ e kadar 40 trilyon dolar’lık bir bütçe sağlayacaktır. Projelerde iklim, cinsiyet eşitliği, demokrasi, insan haklarına saygı vb. gibi standartlara da hassasiyet gösterileceği açıklanmıştır.

*Çin’in yıkıcı asimilasyon politikaları karşısında sessiz kalan ve kuruluşlar arasında **İslam İşbirliği Teşkilatı/İİT**’nı da zikretmek gereklidir. Kuruluşunda **“üye olmayan ülkelerdeki İslam topluluklarının ve azınlıklarının hak, onur, dini ve kültürel kimliklerinin korunmasını”** en temel hedeflerinden biri kabul eden örgütün bu hassas konularda bir zaafiyet içinde bulunduğu, gündemdeki konuların üye ülkelerin siyasi çıkarlarının süzgecinden geçtiği, alınan kararların yeterince takip edilemediği görülmektedir. Bu durum ise; teoride dünyanın en çok üyeli örgütlerinden biri olan (BM’nin ardından ikinci), 57 ülkeyi ve 1.6-1.7 milyar müslümanı birleştiren İİT’in kuruluş ve varoluş nedenleri dikkate alındığında İİT bakımından gerçek bir çelişki teşkil etmektedir. Nitekim; 2 Mart 2019’da BAE’de yapılan 46.Dışişleri Bakanları Toplantısı’nda kabul edilen kararda **“...Çin’in Müslüman vatandaşlarına gösterdiği ilgi ve desteğin övülmesi, Çin ile İİT arasında işbirliğinin devamının beklendiğinin belirtilmesi ...”** gibi örnekler bunun son derece somut bir göstergesi olmaktadır.

BM gibi kuruluşlarda Çin'in politikalarını destekleyen cevabi mektupları imzalayanlar içinde çok sayıda devletin İİT üyesi olması da keza başlıbaşına bir meseledir. Bu durum çeşitli analizlere de konu olmakta, yorumlar bu tutumun İİT'in hedefleriyle büyük bir çelişki teşkil ettiğine de bilhassa işaret etmektedir.

Nitekim; İİT' in 27/28 Kasım 2020 günlerinde Nijer-Niamey'de yapılan **47. Dışişleri Bakanları Konseyi** toplantısında kabul edilen 141 Karar içinde D.Türkistan'daki vahim durumla ilgili tek bir Karar'ın bile yer almaması bir kez daha kabul edilmez bir örnek teşkil etmiştir. Gelecek Partisi 10 Aralık 2020 tarihli kapsamlı açıklamasında bu durumu eleştirmiş ve görüşlerini kamuoyuyla paylaşmıştır.

c. İnsan Hakları Örgütleri ve Doğu Türkistan; İnsan hakları örgütleri bölgedeki gelişmeleri ciddiyetle izlemeyi sürdürmektedir. 26 Ocak 2021 günü açıklanan Essex Hukukçular Raporu; insanlığa karşı suç işlemekle eleştirdiği Çin hükümetinin Uygurlara ve diğer bölge halklarına karşı imha politikaları uyguladığını, sözde eğitim merkezlerinde milyonlarca kişinin beyin yıkamaya tabii tutulduğunu, Roma Statüsü'ne göre (madde 6) bu politikaların soykırım şartlarını taşıdığını vurgulamıştır.

***Human Rights Watch/HRW;** 20 Nisan 2021 günü yayınladığı "Köklerini Kazımak" başlıklı raporunda; özetle, Çin'in insanlığa karşı suçlar olarak nitelendirdiği politikaları hakkında bilgi vererek, keyfi tutuklamaları, kaybolmaları, etnik/dini/kültürel baskıları kapsamlıca değerlendirmiştir. Raporda, Çin hükümetine bu uygulamalarını sona erdirmeye çağrısında bulunmuş, BM İHK bölgedeki durumla ilgili bir araştırma komisyonu kurmaya davet edilmiş, ilgili ülkelerden Uygur kökenlileri zorla Çin'e iade etme uygulamalarının durdurulmaları istenmiştir.

***Dünya Uygur Kongresi (WUC)**'nin girişimiyle Eylül 2020'de kurulan, İngiliz hukukçu Geoffrey Nice'in başkanlığını yaptığı **Uygur Halk Mahkemesi** ilk oturumunu 4/7 Haziran 2021 tarihleri arasında gerçekleştirmiş, çok sayıda uzman, araştırmacı ve kamp mağdurunu dinlemiştir. Çin'in Uygur, Kazak, Kırgız ve diğer Müslüman-Türk halklarına yönelik asimilasyon ve baskı politikalarını inceleyen UHM'nin kararlarının yaptırım gücü bulunmamaktadır. Hükümetler, uluslararası kuruluşlar, şirketler vb.'nin UHM'nin sonuçlarını uygulamaları dolayısıyla kendi takdirlerine bağlıdır.

Aralık 2021'de son oturumunda çalışmalarının sonuçlarını açıklayan **UHM**, bölgedeki durumu soykırım olarak niteleyerek; özetle;

-Çin'in kasten ve sistematik bir şekilde Uygur ve diğer etnik azınlıklara karşı nüfus azaltma, doğum kontrolü ve kısırlaştırma gibi politikalar uyguladığını,

Çin Başkanı Şi Cinpin başta olmakla üst düzey yöneticilerin bölgedeki Müslüman-Türk azınlığa karşı uygulanan suçlarda "birincil sorumluluğunun" bulunduğunu,

-Münferit suç eylemleri, tecavüz veya işkencelerde lider Şi Cinpin ve diğer üst düzey yöneticilerin bilgisi olmayabileceğini, ancak bu uygulamaların Şi ve diğer üst yönetimin teşvik ettiği siyasetin doğrudan sonucu olduğunu, ÇHC gibi katı hiyerarşinin olduğu bir ülkede bu politikaların en tepedekilerin örtülü veya açık yetkisi olmadan uygulanamayacağını vurgulamıştır.

2021'de insan hakları konusunda Çin'e karşı tepkilerin son aşamasını Şubat-2022'de yapılacak Pekin Olimpiyatları'nın boykotu teşkil etmiştir. Litvanya'nın öncülüğünde başlatılan ve Belçika, ABD, Kanada, İngiltere, Japonya başta olmakla çeşitli ülkelerce alınan diplomatik boykot kararı çerçevesinde, bazı ülkeler Pekin Olimpiyatlarına resmi temsilci göndermeyeceklerini açıklamışlardır.

***Bu gelişmelere karşı Pekin Yönetimi'nin Politika ve Tepkileri;** Son dönemde Çin'in insan hakları alanında geçmişteki savunma anlayışından ayrılarak taarruz politikalarına yöneldiği de izlenmektedir. Çin'in son 10 yılda Avrupa varlıklarından 300 milyar doların üzerinde satın aldığı veya yatırım yaptığı, Çin'in Avrupa'da ABD'ne kıyasla daha fazla faaliyet gösterdiği tahmin edilmektedir. Afrika için de benzeri bir değerlendirme yapılabilecektir. İslam ülkelerine yönelik ticari ve yatırım hamleleri de genişlemektedir. Çin insan haklarıyla ilgili uluslararası yapılarda temsil edilmeye de giderek daha fazla ilgi göstermektedir.

Çin'in küresel ölçekli bu yoğun faaliyetlerinin doğal olarak önemli siyasi etki ve sonuçları da ortaya çıkmaktadır.

Çin'in İslam ülkeleriyle yakın ilişkileri bulunmaktadır. Son dönemde; Malezya; 110 m.usd, Endonezya; 70 m.usd, BAE, 50 m.usd, Türkiye; 23 m.usd ve Bangladeş; 20 m.usd.'lık yıllık yaklaşık ticaret hacimleri ile bu hususta bazı örneklerdir. Burada S.Arabistan'ın Çin'le petrol ilişkileri de bilhassa önemlidir. Siyasi düzlemde ise bilhassa Pakistan gibi ülkeler de Çin'e yakın durmaktadır.

ÇHC Arap ülkelerinin en büyük ticaret ortağıdır.2022 yılında iki taraf arasındaki toplam ticaret hacmi 350 milyar Dolara yaklaşmıştır. Çin bugüne kadar Filistin dahil 22 Arap ülkesi ve Arap Ligi ile Kuşak Yol işbirliği belgesi imzalamıştır. Yine Çin ile Arap ülkeleri arasında 200 civarında büyük alt yapı projesi gerçekleştirilmiştir. 20 civarında Arap ülkesi, Çin Küresel Kalkınma Girişimi'ni desteklemiştir. Ayrıca bölgede 20'den fazla Konfüçyüs Merkezi de faaliyet göstermektedir.

Çin lideri Şi Cinpin 9 Aralık 2022’de Orta Doğu’yu ziyaret etmiş, I. Çin-Arap Devletleri Zirvesine katılmış, S.Arabistan’a da bir resmi ziyaret gerçekleştirmiştir. Bu Zirve ÇHC’nin kuruluşundan bugüne en kapsamlı Çin-Arap buluşmasıdır. Şi Cinpin ayrıca 1.Çin-KİK Zirvesi’ne de katılmıştır.

Çin’in ülke içi gelişmeleri bakımından konuya bakıldığında ise Çin hükümetinin Temmuz 2019 Beyaz Raporu’ndaki “*Uygurlar Türk değildir. Türk dilini konuşuyor olmak etnik kimlik anlamına gelmez. Uygurlar gönüllü olarak değil, savaşlar neticesinde İslam’a geçmişlerdir. Sincan bölgesi de her zaman Çin’e ait olmuştur*” tarzında mesnetsiz görüşlerle Uygurlara kendince ideolojik kimlikler biçme gayretleri her bakımdan çelişkili, tutarsız ve kabul edilemez bir durumdur.

Öte yandan; **Çin anayasasının** bazı maddeleri de insan ve vatandaşlık haklarıyla ilgili önemli hususları vurgulamaktadır. Ülkedeki bütün milliyetlerin eşitliği (md.4) vatandaşların konuşma, basın, toplanma, dernek vb. kurma ve gösteri özgürlüğünün bulunduğu (md.35) Çin vatandaşlarının dini özgürlere sahip oldukları (md.36) vatandaşların özgürlüklerinin ihlal edilemezliği (md.37) bunlardan bazılarıdır. Ancak bu hususların Uygurlar bağlamında Çin gerçekleri içinde karşılığının bulunmadığı da ortadadır. Uygur kimliğine saygı, koruma ve taleplerini karşılama aslında en başta ülke anayasasının da bir gereği olacaktır. Ancak Pekin bu yöndeki çağrılarını cevapsız bırakmaya devam etmektedir.

Sonuçta; D.Türkistan’da vahim insan hakları uygulamaları tam anlamıyla bir devlet siyasetine dönüşmüş olarak devam etmektedir. Birçok ülkenin ve bölgesel/ uluslararası kuruluşun ağır eleştirilerine rağmen Çin’deki bu durumun olumlu yönde değişmesi veya iyileşmeler görülmesi gibi herhangi bir gelişme olmamış, Pekin yönetimi bu yöndeki çağrılara kulaklarını kapamış, ihlallerini kararlılıkla sürdürmüş, hatta daha da ağırlaştırmıştır.

***Gelecek Partisi kuruluşundan bugüne bölgedeki şiddetli insan hakları ihlallerine karşı çıkmıştır.** Genel Başkan Prof.Dr.Davutoğlu ve Parti yöneticileri tepki ve önerilerini halkımız ve kamuoyumuzla paylaşmış, ayrıca yurtiçi ve dışından konuyla ilgili heyetlerle yıl içinde çeşitli vesilelerle biraya gelinmiştir. Bu faaliyetlerde;

-İnsan hakları ihlallerinden büyük kaygı duyduğumuz, Çin yönetiminin sözde “eğitim kampları” olarak adlandırdığı, gerçekte ise ideolojik beyin yıkama kampları olarak faaliyet gösteren, halkı dini, milli, insani değerlerinden koparmayı hedefleyen, aileleri parçalayan, Uygur çocuklarını anne-babalarından ayırarak köksüz, sahipsiz, kimliksiz hale getirmeye çalışan bu merkezlerin çok ciddi insan hakları ihlallerine evsahipliği yapmakta olduğu,

-Uygurların ve diğer kardeş/akraba toplulukların dramının başta TBMM olmakla kamuoyumuzda ele alınması, ülkemizin taraf veya kurucusu olduğu bölgesel/uluslararası mekanizmalarda girişimlerde bulunması gerektiği,

-En başta TBMM’de D.Türkistan’daki Uygurların ve diğer akraba toplulukların durumu ve maruz kaldıkları büyük insan hakları ihlalleri konusunda özel bir oturum yapılması gerektiği,

-Türkiye’nin gelişmelerle ilgili olarak BM, BM Mülteciler Yüksek Komiserliği İİT, Türk Devletleri Teşkilatı gibi kuruluşlarda girişimler ve öncülük yapması gerektiğinin altı çizilmiştir.

Gelecek Partisi kuruluşundan bugüne kadar hemen her zeminde, ülke içinde ve dışında bölgedeki Uygurların ve kardeş halkların haklı mücadelelerinin yanında olmuş, gelişmelerle ilgili açıklamalarda bulunmuş, görüşlerini basında dile getirmiş, Parti Genel Merkezi’nde ve yerel düzeyde birçok toplantı, faaliyet ve imza/mektup kampanyaları düzenlemiştir.

Bu genel görünüm ve dinamikler içinde, 2022 yılında da önemli gelişmeler meydana gelmiştir.

II. 2022 Yılı Gelişmeleri

a. Uluslararası Sistem; Devletler / Kuruluşlar

***Devletler;**

ABD 2022 Ulusal Güvenlik Stratejisi'nde, D.Türkistan/Sincan'daki insan hakları ihlalleri ve insanlığa karşı suçlardan dolayı Çin'i sorumlu tutacağını açıklamıştır.

Fransa Parlamentosu'nun Milli Meclis kanadı 19 Ocak 2022 tarihindeki bağlayıcı olmayan Kararında, Çin'in uygulamalarını insanlığa karşı suç ve soykırım olarak nitelendirmiş, Fransız Hükümetine, Çin'in bu uygulamalarına karşı gerekli adımları atma çağrısı yapmıştır.

Japon Parlamentosu'nun alt kanadı Temsilciler Meclisi; 1 Şubat 2022 günü aldığı bir Kararda, D.Türkistan ve Çin'in diğer bölgelerindeki ihlallerden duyduğu kaygıyı dile getirerek, Çin'e uluslararası toplumu ikna edecek sorumlu adımlar atması çağrısında bulunmuştur.

***Uluslararası Kuruluşlar;**

Avrupa Birliği Parlamentosu/ABP 19 Ocak 2022 tarihli ve "Hong Kong'da Temel Hürriyetler" başlıklı Kararı ile D.Türkistan dahil Çin'de insan haklarının durumunun takibinin önemine dikkat çekmiş, (585 lehde, 46 aleyhde ve 41 çekimser oyla kabul edilmiştir) Pekin 2022 Kış Olimpiyatları'na katılmaması çağrısında bulunmuştur.

ABP ayrıca 8 Haziran 2022 tarihinde Çin'in bölgedeki uygulamalarının insanlığa karşı suç teşkil ettiği yönünde bir Karar daha almış, AB'ni ve AB üyesi ülkeleri bu uygulamaların sona erdirilmesi yönünde kararlı adımlar atmaya çağırmıştır.

77. BMGK'da ABD Başkanı Biden ve Alman Başbakanı Scholz dahil olmak üzere çeşitli liderler Çin'e insan hakları ihlallerine son verme ve BM İHYK Bachelet'in Mayıs 2022'deki bölge ziyareti sonrasında hazırlanan raporundaki tavsiyelere uyma çağrısında bulunmuşlardır.

Benzer şekilde **G7 Grubu** adına BMGK Yüksek Düzeyli Toplantı'da konuşan Alman Dışişleri Bakanı Baerbock da BM İHYK raporunda yeralan, D. Türkistan'da bazı uygulamaların insanlığa karşı suç teşkil ettiği yönündeki bilgilerin kaygı verici olduğunu belirtmiş, bu raporun BM tarafından sıkıca takibinin gerektiğini vurgulamıştır.

BM İnsan Hakları Konseyi / BM İHK' nin 50. Oturumu (Haziran 2022) sırasında Hollanda önderliğinde 47 ülke bölgedeki durumun vahametiyle ilgili bir ortak açıklama yapmışlardır. (Türkiye katılmamıştır)

BM İHK'nin 6 Ekim 2022 tarihli 51. Oturumu'nda ise Çin'deki insan hakları ihlallerini ele almayı öngören bir özel oturumun Şubat 2023'de 52. İHK sırasında yapılması önerisi getirilmiştir. Bununla birlikte, taslak (19 aleyhte, 17 olumlu ve 11 çekimser) kabul görmemiştir. Taslağı hazırlayan grup içinde **Türkiye** de yer almış, buna mukabil Çin destekçisi grup içinde (kabul oyu veren Somali hariç) birçok İslam ülkesi de Çin lehine tutum sergilemiştir.(Kazakistan, BAE, Sudan, Endonezya, Pakistan vb)

Bununla birlikte, Çin ile ilgili bir konunun kuruluşundan bugüne ilk kez BM İHK'da gündeme getirilmiş olması tarihi bir adım teşkil etmiştir.

D.Türkistan bağlamında yıl içindeki en önemli gelişme şüphesizki **BM İnsan Hakları Yüksek Komiseri Bachelet'in** Mayıs ayında bölgeyi ziyaret etmesi ve ziyarete dair raporun da 31 Ağustos 2022 tarihinde açıklanması teşkil etmiştir.

Raporda “Bölgede dil, inanç, kültür vb. her alanda uluslararası ve insanlığa karşı suç olarak tanımlanabilecek uygulamaların sürdüğü, bütün dünyanın dikkatinin burada olması, Çin hükümetinin keyfi tutuklu herkesi serbest bırakması, kayıp Uygurların akibetini açıklaması, işkence, cinsel şiddet, zorla çalıştırma, gözaltında ölüm bütün iddiaların incelenmesi, cami, mezarlık vb. kutsal yerlerin yıkımına dair iddiaların aydınlığa kavuşturulması gereklidir.“ gibi son derece açık ve dikkat çekici hususlar da yer almıştır.

Bu rapor uluslararası topluma BM İHYK'nin bu önerilerinin izlenmesi görevini de vermiş, bu meyanda devletlerin **Çin'le geri iade anlaşmalarından kaçınmaları** uyarılarını da yapmıştır.

77. BM Genel Kurulu III.Komite'de Kanada'nın öncülüğünde (**Türkiye dahil**) 50 ülke adına yapılan Ortak Açıklama'da “...Bölgede Uygurlara ve diğer müslüman topluluklara yönelik insan hakları ihlallerinden büyük kaygı duyulduğu, BM İHYK 'nin bölge ziyareti sonrasında açıkladığı Rapor'da bu ihlallerin insanlığa karşı olarak görülebileceğinin vurgulandığı belirtilmiş, Çin uluslararası sorumluluklarını ve BM İHYK'nin tavsiyelerini yerine getirmeye davet edilmiştir.

İslam İşbirliği Teşkilatı/İİT ve üye ülkeleri ise sorunla ilgili olarak Çin'e müzahir tutumlarını çeşitli vesilelerle 2022 boyunca da sürdürmüşlerdir. Bunlar içinde Mart 2022'de İslamabad'da yapılan İİT 48.Dışişleri Bakanları Toplantısı'nın açılışına Çin Dışişleri Bakanı'nın davetle konuşmacı olarak katılması bu hususta en ibretimiz örneklerden birini teşkil etmiştir.

b.Türkiye' nin Tutumu / Söylemde Ürkek Rötüşlar

Başta Partimiz olmak üzere ülkemizin çeşitli kesimlerinin D.Türkistan gelişmelerine yönelik siyasi/sosyal hassasiyetin artırılmasına yönelik faaliyetleri neticesinde Hükümetin tutumunda da belirli bazı düzeltilmeler görülmeye başlanmıştır. Bununla birlikte bu tutum da inişli çıkışlı olmakta, bir istikrar sergilememektedir.

Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu, bu ürkek söylem rötüşunun işaretlerinden biri olarak, 21 Şubat 2021 günkü BM İHK 46. Oturumu'nda " BM ve diğer uluslararası raporlardaki bulgulardan endişe duyuyoruz. Konuyla ilgili kaygı ve beklentilerimizi Çinli yetkililerle paylaşıyoruz. Bu konuda şeffaflık bekliyoruz. Türkiye, Çin'in egemenliğine ve toprak bütünlüğüne saygı gösterirken, Uygur Türklerinin ve diğer Müslümanların insan haklarının korunmasının önemini de altını çiziyor. Yüksek Komiserlik heyetinin bölgeye olası ziyaretlerine ilişkin gelişmeleri takip etmeye devam ediyoruz. Çin'in daveti üzerine, kendi milli heyetimizi de bölgeyi ziyaret etmesi için göndereceğiz." tarzında bir açıklama yapmıştır.

Cumhurbaşkanı Erdoğan da 2021'de, ülke içi ve dışında çeşitli forumlarda yaptığı konuşmalarda, bölgedeki duruma işaret eden bazı yorumlarda bulunmuş, Eylül 2021'deki 76. BMGK' ndaki konuşmasında "Çin'in toprak bütünlüğü perspektifinde Müslüman Uygur Türklerinin temel haklarının korunması hususunda daha çok çaba gösterilmesi gerektiğine inanıyoruz" ifadesine yer vermiştir.

Türkiye adına bu konuda sergilenen en dikkat çekici tutum ise yine BM'de olmuş, 76. BM Genel Kurul 3. Komite'nin 21 Ekim 2021 günkü oturumunda, 43 devlet adına Fransa tarafından yapılan "ÇHC'de İnsan Haklarının Durumu" başlıklı ortak açıklamaya katılmıştır.

Bununla birlikte, Türkiye-Çin ilişkilerinin mevcut durumu dikkate alındığında, bu söylem rötüşunun, ülke içi ve dışında ciddi bir siyasi dönüşümü de gösterdiğini söylemek hiçbir şekilde mümkün olmayacaktır. Nitekim, bazı siyasi partilerin TBMM' de özel oturumda ele alınmasını talep ettikleri Doğu Türkistan konusu bugüne kadar TBMM'ne de gelmemiştir.

BM İHK'nin 50.Oturumu (Haziran 2022) sırasında, Yüksek Komiser' in Yıllık Raporu hakkındaki interaktif diyalog sırasında, Doğu Türkistan'la ilgili olarak Hollanda öncülüğünde 50 ülke adına yapılan ortak açıklamaya **Türkiye katılmamış**, ancak bireysel bir açıklamada bulunmuştur. 14 Haziran 2022 tarihli bu açıklamada Türkiye; Çin'in egemenlik ve toprak bütünlüğüne saygı duyduğunu, ancak bölgedeki Uygur Türklerinin ve diğer kardeş halkların temel

insan haklarına, dini ve kültürel kimliklerine Çin hükümetince açık şekilde saygı duyulması gerektiğini, Yüksek komiser Bachelet'in bölgeyi ziyaret raporunun açıklanmasının beklendiğini, Türkiye'nin Çin tarafına ve uluslararası topluma kaygı ve beklentilerini aktarmayı sürdüreceğini dile getirmiştir.

Cumhurbaşkanı Erdoğan da 77.BMGK'da yaptığı konuşmada "Tek Çin, toprak bütünlüğü ve egemenliğine saygı temelinde Uygur kardeşlerimizin temel hak ve özgürlüklerinin korunması hususunda hassasiyet gösteriyoruz" ifadesini bir kez daha tekrarlamıştır.

Türkiye, 77. BM Genel Kurulu III.Komite'de Kanada'nın öncülüğünde 50 ülke adına yapılan Ortak Açıklama'ya ise katılmıştır.

Türkiye, **BM İnsan Hakları Konseyi'** nin 6 Ekim 2022 tarihli toplantısında Çin'deki insan hakları ihlallerini ele almayı öngören bir oturumun 52. İHK (Şubat 2023) sırasında yapılması önerisini desteklemiş ve taslağı hazırlayan grup içinde yer almıştır. (Taslak 19 aleyhte, 17 olumlu ve 11 çekimser reddedilmiştir)

Öte yandan, Çin tarafı, Türkiye'nin bu sembolik söylemlerinden bile rahatsız olmakta, Türkiye ve Türk yetkilileri açıkça eleştirmekten, hatta siyasi liderlere karşı tehdit söylemlerinden de geri durmamaktadırlar.

Öte yandan, yıllardır gündemde olan, Türkiye'den bir heyetin bölgeyi ziyareti 2022 içinde de gerçekleşmemiştir.

Yine aynı şekilde, (siyasi atama) **Pekin Büyükelçiliğinin** de bölgeyi yıllardır ziyaret etmediği bilinmektedir. Nitekim Kasım 2022'deki Urumçi yangını trajedisi vesilesiyle bile bölgeye gidilmediği görülmektedir.

c.Çin'in Tepkileri

Çin 2022 yılı boyunca da D.Türkistan'a yönelik politikalarını kararlılıkla sürdürmüştür. Bu çerçevede, çeşitli ülkelerin, kuruluşların, siyasi aktörlerin vb. ikili/bölgesel ve uluslararası düzeyde kendisine yönelik olarak gündeme getirdikleri ve giderek daha fazla yoğunlaştığı izlenen insan hakları ihlalleri suçlamalarına karşı Çin bir takım mekanizmaları ivedi, sistematik ve yoğun şekilde devreye sokmaktadır. Nitekim Küba gibi ülkeler, Çin'e yönelik açıklamalara karşı derhal grup halinde Çin'e destek açıklamaları yapabilmektedirler.

Çin tarafı sözkonusu baskı ve tehdit yöntemini hemen her ülkeye yönelik olarak kullanmaya da çalışmaktadır. 2021 yılı içinde ülkemizin bazı siyasetçilerini hedef alan açıklamalarının kamuoyumuzda tepki doğurduğu hatırlanacaktır.

Nitekim, Dışışleri Bakanı Çavuşoğlu, 2022 başında ziyaret ettiği Çin'de, Türkiye'nin tek Çin ilkesine bağlı olduğunu, Türkiye topraklarının Çin karşıtı faaliyetlere için kullanılmasına izin verilmeyeceğini vurgulamış, buna mukabil Çinli muhatabı da "Sincan" konularının esasta terör ve ayrılışlılıkla mücadele konuları olduğunu ileri sürerek, iki stratejik ortağın birbirlerinin egemenlik ve güvenliklerini desteklemesi, içişlerine karışmama ilkesine bağlı kalınması gerektiğini ifade etmiştir.

Çin i politikasında da bu alanda herhangi bir yumuşama, reform vb. adımlarının işaretleri görülmemektedir. Nitekim geçtiğimiz Ekim ayında yapılan ve şi Cinpin liderliğinin güçlendiği KP 19. Merkez Komitesi 7. Genel Kurulu ile 20. Ulusal Kongre'sinde bu konular gündeme gelmemiştir.

Çin bilhassa kredi, yatırım, ekonomik araçlar vb. kanalıyla etkisi altına aldığı ülkeleri etkin şekilde yönlendirerek uluslararası kuruluşlarda insan hakları alanında kendi tezleri doğrultusunda tutum izlemelerini sağlayabilmektedir.

BM İHK, CERD vb. başta olmakla doğrudan insan hakları ihlallerini izlemekle sorumlu çeşitli yapılarla Çinli temsilcilerin yeralması da bu ihlallere dair değerlendirmelerde ve karar alma süreçlerinin zaafiyete uğratılmasında muhakkak ki etkili olmaktadır. Çin'in yıl içinde BM İHK'de gündeme gelen ve İHK'nin 52. Oturumu'nda ülkedeki insan hakları ihlallerinin değerlendirilmesini amaçlayan kararı engelleyebildiği hatırlanmalıdır.

Çin yetkilileri; BM İHK'nın, ülkedeki insan hakları ihlalleriyle ilgili olarak 2023 yılında bir toplantı yapma girişimine de şiddetle karşı çıkmış, bu girişimin bir siyasi dezenformasyon kampanyası olduğunu savunmuştur.

Benzer şekilde, 2022 Pekin Olimpiyatlarına sporcularıyla katılacaklarını, ancak diplomatik boykot uygulayacaklarını belirten çeşitli ülkelere tepki olarak Pekin'in "*bu adımlarının karşılığını görecekleri*" tarzında tehdit açıklamaları olmuştur.

Çin yönetimi, çeşitli vesilelerle ve epeyce sıklıkla yaptığı açıklamalarında, bu konuların kendi içişleri olduğunu, bölgeye heyet ziyaretleri için kapılarının her zaman açık bulunduğunu, esasen bu tür ziyaretlerin sürekli yapılmakta olduğunu, ancak bu ziyaretlerin bir ülkenin suçlu gibi muamele edilerek güya inceleme gibi amaç gtmesinin kabul edilemeyeceğini, Çin'e karşı bir dezenformasyon kampanyası sürdüğünü, gerçekte ise bölgede durumun gayet iyi olduğunu, refahın arttığını, ilgili ülkelerin Çin'i eleştirebilecek konumda bulunmadıklarını ileri sürmektedir. Pekin yönetimi, kendisine yönelik bu tür adımlara karşı zaman zaman ilgili ülkelerin kendi yerli halklarına uyguladıkları insan hakları ihlallerini de örnek göstermektedir.

BM İHYK'nin Ağustos 2022 tarihli ziyaret raporu'na da tepki göstermiş, Çin Dışişleri Bakanlığı, raporda yeralan hususların ziyaretin kapsamına girmediğini, önyargılı olduğunu, heyetin görev sınırlarını aştığını ve Komiserliğin güvenilirliğine zarar verdiğini, bölgedeki olumlu gelişmelerin gözardı edildiğini ve ÇHC'nin içişlerine karışıldığını ileri sürmüştür.

d.Gelecek Partisi; Doğu Türkistan Hassasiyeti'nde Öncülük

Gelecek Partisi Genel Başkanı Prof.Dr.Davutoğlu D.Türkistan ve bölgede yaşayan Uygurlar/kardeş halklar meselesine her zaman yakın ilgi göstermiş, geçmiş dönemdeki görevleri çerçevesinde de bölgeyi ziyaret etmiştir.

(Dönemin Dışişleri Bakanı olarak Doğu Türkistan Ziyareti, 27 Ekim 2010)

Bugün de Gelecek Partisi Çin'in D.Türkistan bölgesinde Uygurlara ve diğer kardeş halklara karşı uyguladığı büyük baskı ve zulümlere karşı ülkemizde önde gelen siyasi aktör konumundadır. 2022 boyunca Parti'nin sözkonusu insan hakları ihlallerine karşı faaliyetleri kesintisiz şekilde ve büyük bir kararlılıkla devam etmiştir. Bu çalışmalar sadece Genel Merkez'le sınırlı kalmamış, ülke genelinde teşkilatlarımızın da etkin katılımları sağlanmıştır.

Bütün bu faaliyetlerde bilhassa Hükümetin sözkonusu insanlık trajedisine suskunluğu Partimizce güçlü bir şekilde eleştirilmiştir.Dış İlişkiler Başkanlığı olarak bu faaliyetlere etkin bir şekilde katılmış, ilgili birimlerce gerçekleşen çalışmalara da katkı ve destek sağlanmıştır.

Bölgedeki trajik durum, başta Sayın Genel Başkanımız olmakla, Parti yetkililerince toplantılarda, basın buluşmalarında, sosyal medyada vb. hemen her vesileyle sürekli olarak dile getirilmiş, bu tutumumuz toplum ve kamuoyumuzda olumlu tepki almıştır.

Çin’de 2022 Şubat döneminde yapılacak Pekin Olimpiyatları’nın boykot edilmesi yönünde Partimizce de çeşitli faaliyetlerde bulunulmuş, siyasi partilere/yabancı temsilciliklere mektuplar yazılmış, toplantılar düzenlenmiş ve Hükümetten de benzeri adımlar atması talep edilmiştir.Yıl içinde konuyla ilgili çeşitli faaliyetlerde konuşmacı ve katılımcı olarak hassasiyetlerimiz dile getirilmiştir.

(Ankara, Birleşmiş Milletler Merkezi, 14 Eylül 2022. F.Üstün ve Ü.Yardım)

(“Uygurların Maruz Kaldığı Varoluş Mücadelesi Konferansı” İstanbul, 17 Eylül 2022. Konuşmacı; Ümit Yardım)

Gelecek Partisi, Urumçi yangınında yaşamını yitiren Uygurların anısına İstanbul’daki Çin Başkonsolosluğu önünde 24 Kasım 2022 günü düzenlenen barışçıl protesto gösterisinde, bazı güvenlik güçlerinin göstericilere aşırı sert davranmasına da tepki göstermiştir.

(Sn.Genel Başkan; “Türk kimliğini ve dilini korudukları için zulüm gören Uygur kardeşlerimize sahip çıkanlara yapılan bu muamele töremize sığar mı?)

Sn.Genel Başkan, benzer şekilde, Gelecek Partisi’nin 3. Kuruluş Yıldönümü konuşmasında (Genel Merkez, 14 Aralık 2022) konuya dair hassasiyetimizi güçlü vurgularla bir kez daha ortaya koymuştur.

Partimizin konuya ilgi ve hassasiyeti 2022 boyunca da gerek ülkede gerek ülke dışında yakinen izlenmiş, bilhassa Türkiye’deki D. Türkistan toplumunda da memnuniyet ve ilgi doğurmaya devam etmiştir. Önümüzdeki dönemde de bölgedeki insan hakları ihlalleri konusu yakinen izlenmeye devam edilecektir.

III. Sonuç ve 2023 Yılı Beklentileri

Çin; ilişkilerin geliştirilmesine ve işbirliğinin güçlendirilmesine önem verilmesi gereken bir ülkedir. Asya’nın ve uluslararası sistemin hızla yükselen aktörlerinin başında gelmektedir. Nitekim, Çin’le ilişkilerimiz, Parti programımızda da *stratejik* olarak tanımlanmıştır.

Karşılıklı olarak her iki ülke tarafından da stratejik düzeyde değerlendirilen ilişkilerin ve işbirliğinin geleceğinin de sağlam temel ve esaslar üzerinde bina edilmesi şarttır. İlişkilerin ruhuna hakim olması gereken ilkelerin başında ülkemizin köklü insani, tarihi, kültürel, dini, etnik vb. bağlarının bulunduğu D.Türkistan’daki insan hakları ihlallerine karşı milletimizin hassasiyetinin Çin tarafından anlaşılması, uygulamalarına karşı gösterilen tepkileri de içişlerine müdahale olarak görme kolaycılığına kaçmamasıdır. Sorunların açıklıkla ele alınması, bir BMGK üyesinin/Çin küresel ölçekte insanlığa karşı suç işlemekle itham edilmekte olduğu konulara sağduyulu, gerçekçi çözümler geliştirebilmesi gerekir. Aksine bir durum hiçbir şekilde sürdürülebilir olmayacak, en başta Türkiye-Çin ilişkilerinin geleceğinin önünde en büyük engeli teşkil etmeye devam edecektir. Türkiye’nin bölgede bir karşılığı vardır. Bu güce sahip belki de tek ülkedir. Dolayısıyla, iki ülke bu konuları samimiyetle ele alabilecek muhataplardır. İkili ilişkilerin kilit unsuru da D.Türkistan’daki durumdur.

Bugüne kadar çeşitli vesilelerle, toplantılarda, çalıştaylarda vurguladığımız gibi, bugün ulaştığı aşama itibariyle D.Türkistan’daki durumu sadece bir insan hakları dosyası olarak görmek mümkün değildir. Mevcut durum gerçek bir trajediye dönüşmüş, küresel bir mahiyet kazanmış, bugün insanlığın en büyük sınamalarından birini teşkil eder hale gelmiştir.

Şüphesiz insan hakları boyutu başta olmakla bölgedeki durumun siyasi, iktisadi, sosyal, kültürel, dini ve etnik yönleri dahil her bakımdan izlenmesi ve değerlendirilmesi gerekmektedir. D.Türkistan'daki vahim durumunun giderek daha yaygın şekilde dünya siyasetinin, bölgesel/uluslararası kuruluşların, düşünce kuruluşlarının, kamuoyunun, basın ve insan hakları örgütlerinin ilgisini çekmeye başladığı görülmektedir. Bu ilginin artması halihazırda yeterli olmamakla birlikte geçmiş dönemlere nazaran memnuniyet verici ve olumludur.

Bu konularda öncülüğü genelde insan hakları örgütlerinin çektiği izlenmektedir. Bir takım Batılı ülkeler de bölgedeki durumu yakinen izlemektedirler. Buna mukabil Türkiye başta olmakla İslam ülkeleri gelişmelere gerekli hassasiyeti göstermemekte, diğer bazı ülkeler de maalesef Çin'in etki ve baskılarına son derece açık bulunmaktadır. Bu durum bilhassa BM, İHK gibi kuruluşlarda Çin'e karşı atılan adımları etkisizleştirebilmekte, Küba ve Belarus gibi ülkelerin Pekin'in tezlerini adeta sözcüleri gibi gündeme getirmelerine de imkan vermektedir. ÇHC'nin bazı insan hakları teşkilatlarındaki (BM İHK, CERD gibi) güçlü temsili de Çin için etkili bir enstrüman olabilmektedir.

Öte yandan, yukarıda da belirtildiği üzere, Gelecek Partisi'nin D.Türkistan'daki gelişmelere bakış, tutum ve faaliyetlerinin Türkiye'de olduğu gibi yurtdışındaki ilgili çevrelerde de yankı bulduğu, takdirle ve yakinen izlendiği görülmektedir. Son tahlilde, toplumunun çeşitli kesimlerinden gelen tepkilerle birlikte Partimizin bu çalışmalarının bölgedeki trajik gelişmelere karşı bir suskunluk içinde bulunan Hükümeti, radikal olmasa bile, birtakım söylem rötuşları yapmaya zorladığı görülmektedir.

Çin uluslararası sistemde başta ekonomik büyümesini sürdürür ve süper güç konumunu emin adımlarla muhkemleştirirken başta D.Türkistan olmakla ülkesi içinde insan hakları alanında uyguladığı yıkıcı politikalar nedeniyle her geçen gün daha da şiddetlenen eleştiri ve suçlamalarla yüzyüze kalmaktadır. Bu eğilimin 2023 ve müteakip dönemde de artacağı muhakkaktır.

Özetle; D.Türkistan'daki insan hakları ihlallerinde 2023 içinde radikal bir düzelme beklenmesi aşırı iyimserlik olacaktır. Mevcut durumun 2022 gibi 2023 yılında da sürmesi beklenmelidir. Zira bu yönde herhangi bir emare görülmemektedir. Bununla birlikte Çin bu alanlarda daha fazla ve artan şekilde eleştiri ve baskılarla da karşı karşıya gelecektir. Bu süreçlerin izlenmesi, Çin'in bir BMGK üyesi sorumluluğunda davranmaya sevk edilmesi bakımından da önemlidir.

Partimiz, D.Türkistan bağlamında (*muhtemelen dünyada ender, belki de tek Parti olarak*) Programı'nda da yeralan kararlı çizgisini, 2022'de olduğu gibi,

2023 yılında ve gelecek dönemde de kesintisiz şekilde ve büyük bir kararlılıkla şüphesiz sürdürecektir.

